

A jelenvalólét egy ilyen egzisztenciál-ontológiailag jelentős alapdiszpozíciójának, a szorongásnak (vö. 40. §.) későbbi következő interpretációjára való tekintettel a diszpozíció fenomenjét még konkrétabban kell felmutatnunk egy meghatározott módusán, a *félelmen*.

30. §. *A félelem mint a diszpozíció egyik módusza**

A félelem fenomenjét három szempontból vizsgálhatjuk: analizáljuk a félelem mitől-jét, a félést és a félelem tétjét. Ezek a lehetséges és összetartozó szempontok nem véletlenszerűek. Általuk jut napvilágra a diszpozíciónak mint olyannak a struktúrája. Az analízis teljesebbé lesz azzal, hogy rámutatunk a félelem lehetséges modifikációira, melyek más és más struktúramozzanatait érintik.

A félelem *mitől*-je, a „félelmetes”, mindenkor világban belül utunkba kerülő, melynek létmódja a kézhezállók, a kéznéllevők vagy pedig az együttes jelenvalólété. Nem ontikusan kell beszámolnunk arról a létezőről, amely sokféleképpen és többnyire „félelmetes” lehet, hanem a félelmetest félelmetességében kell fenomenálisan meghatározni. Mi tartozik a félelmeteshez mint olyanhoz, ami a félésben utunkba kerül? A félelem *mitől*-je fenyegető jelleggel bír. Több minden tartozik ehhez: 1. az utunkba kerülő rendeltetismódja az ártalmasság. Ez egy rendeltetésösszefüggésben belül mutatkozik meg. 2. Ez az ártalmasság az általa érinthetőknek egy meghatározott körére vonatkozik. Maga mint így meghatározott egy meghatározott tájékról jön. 3. Magát a tájékot és az onnan jövőt olyanként ismerjük, mint amivel valami nincs „rendjén”. 4. Az ártalmas mint fenyegető

még nincs elérhető közelben, de közeleg. Az ilyen közeledésben az ártalmasság kisugárzik és a fenyegetés jellegével bír. 5. Ez a közeledés a közelben történik. Ami ugyan a legnagyobb mértékben ártalmas lehet és még állandóan közeledik is, habár a távolban, félelmességében leplezett marad. Közelben közeledőként viszont az ártalmas fenyegető; elérhet, de mégsem ér el. A közeledésben ez a „lehet és végül mégsem” tovább fokozódik. Erre mondjuk, hogy félelmetes. 6. Ebben a következő rejlik: az ártalmas a közelben közeledőként azt a leplezett lehetőséget viseli magán, hogy elmaradhat és kikerülhet bennünket, ami a félést nem oltja ki és nem is csökkenti, hanem kialakítja.

Maga a félés nem más, mint hogy magunkat általa érinteni engedvén, kitárulkozunk az így jellemezett fenyegető előtt. Nem arról van szó, mintha először megállapítanánk valami jövőbeli bajt (malum futurum), melytől aztán félünk. De a félés sem csak konstatálja a közeledőt, hanem előbb felfedi félelmetességében. És félőn „tisztázhatja” akkor a félelem, kifejezetten rápillantva, a félelmetest. A körültekintés azért látja a félelmetest, mert ő maga a félelem diszpozíciójában van. A félés mint a diszpozicionális világban-benne-lét szendergő lehetősége, a „félénység” a világot már arra való tekintettel tárta fel, hogy belőle valami félelmetes közeledhet. Magát azt, hogy valami közeledhet, a világban-benne-lét lényegi egzisztenciális térbelisége tette hozzáférhetővé.

A *tét*, az, amit a félelem félt, a magát féltő létező maga, a jelenvalólét. Csak az a létező félhet, amelynek létében önmaga a tét. A félés ezt a létezőt veszélyeztettségében, önmagára hagyatottságában tárja fel. A félelem — ha változó határozottsággal is — mindig a jelenvalólétet leplezi le jelenvalósága létében. Hogyha portánkat féltjük, ez nem mond ellent a félelem tétjéről adott fentebbi meghatározásnak. Mert a jelenvalólét világban-benne-léteként minden-

* Vö. Arisztotelész, *Rétorika* B 5, 1382 a 20—1383 b 11.

kor gondoskodó, valamihez kötött lét. A jelenvalólét mindenekelőtt és többnyire azért *van, amit* gondoz. Ennek veszélyeztetése a valamihez kötött lét fenyegetése. A félelem a jelenvalólétet túlnyomóan privatív módon tárja fel. Összezavarja és „fejetlenné” teszi. A félelem, midőn látni engedi, egyben el is zárja a veszélyeztetett benne-létet úgy, hogy amikor a félelem már engedett szorításából, a jelenvalólétnek előbb ismét önmagára kell találnia.

A féls mint önmagunk féltése valamitől, mindig egyformán eredendően tárja fel — akár privatíván, akár pozitívan — a világon belül létezőt a maga veszélyességében, a bennelétet pedig fenyegetettségére való tekintettel. A félelem a diszpozíció egyik módusza.

De a féltés másokra is vonatkozhat, s ekkor az ő féltésükről beszélünk. Valakinek a féltése nem szünteti meg az ő félelmét. Ez már csak azért is kizárt, mert a másiknak, akit féltünk, a maga részéről egyáltalán nem kell félnie. Legtöbbször éppen akkor féltjük a másikat, ha *ő maga nem fél*, és vakmerően ront rá a fenyegetőre. A féltés a másokkal való együttes diszpozíció egyik módja, de nem szükségszerűen együttféltés és még kevésbé egymástféltés. Féltethünk valakit anélkül, hogy félnénk. De pontosan szemügyre véve a dolgot, a valakit féltés mégis *önféltés*. Ekkor a másikkal való együttlétet „féltettük”, akit elragadhatnak tőlünk. A félelmetes nem irányul közvetlenül a másikat féltőre. A valakit féltés valamiképpen nem-érintettnek tudja magát, és mégis érintve van annak az együttes jelenvalólétnek az érintettség folytán, melyet félt. A valakit féltés ezért nem tompított önféltés. Itt nem „érzelmi hangok” fokozatairól van szó, hanem egzisztenciális móduszokról. A valakit féltés azért, hogy „tulajdonképpen” nem fél, nem veszi el specifikus valóságát.

A teljes félelemfenomén konstitutív mozzanatai variálódhatnak. Ezáltal a féls különböző létlehetőségei adódnak.

A fenyegetőnek az utunkba kerülés struktúrájához tartozik a közeledés a közelben. Ha egy fenyegető a „jöllehet még nem, de bármely pillanatban” formájában hirtelen beüt a gondoskodó világban-benne-létbe, a félelem *ijedelemmé* válik. A fenyegetőben tehát szét kell választani: a fenyegetőnek a legközelebbi közeledését és azt a módot, ahogy maga a közeledés az utunkba kerül, a hirtelenséget. Az ijedelem mitől-je mindenekelőtt valami ismeretes és otthonos. Ha ezzel szemben a fenyegető a teljességgel idegennek a jellegével bír, akkor a félelem *rémületté* válik. S ahol egy fenyegető mint rémitő kerül utunkba, és egyúttal ahogy utunkba kerül, az a megijesztés, a hirtelenség, ott a félelem *elszörnyedéssé* válik. A félelem további ismert módzatai: a félnkség, a bátortalanság, az aggodalom, az elképedés. A félelem módzatai mint diszpozíciók lehetőségei utalnak rá, hogy a jelenvalólét mint világban-benne-lét „félelemmel telített”. Ezt a „félelemmel telítettséget” nem szabad egy faktikus, „egyedi” hajlam ontikus értelmében felfogni, hanem mint a jelenvalólét lénygszerű diszpozíciójának egzisztenciális lehetőségét általában, amely persze nem az egyedüli.

31. §. A jelenvaló-lét mint megértés

A diszpozíció azoknak az egzisztenciális struktúráknak az *egyike*, amelyekben a „jelenvalóság” léte fennáll. Épp ily eredendően vele együtt konstituálja ezt a létet a *megértés* ak-tus is. A diszpozíció mindenkor saját megértéssel rendelkezik, még ha csak úgy is, hogy elnyomja azt. A megértés mindig hangolt. Ha ezt mint fundamentális egzisztenciálét interpretáljuk, akkor megmutatkozik, hogy ezt a fenomént a jelenvalólét *létének* alaplómódusaként fogjuk fel. Ezzel szemben a „megértést” mint az *egyik* lehetséges megismerés-fajtát a többi között, amely mondjuk különbözik a „magya-